

Wstęp

Prasa okresu dwudziestolecia międzywojennego charakteryzowała się różnorodnością pod względem kulturowym, politycznym i narodowościowym. Jej zasięg determinowany był dwoma głównymi czynnikami – stanem umiejętności czytania oraz możliwościami materialnymi potencjalnych odbiorców. W odrodzonej w 1918 r. Polsce jedną trzecią mieszkańców stanowili analfabeci. Po 13 latach istnienia Drugiej Rzeczypospolitej, jak ujawnił spis powszechny przeprowadzony w 1931 r., skala tego zjawiska zmniejszyła się o 10%, co oznaczało, że 23,1% ludności powyżej 10. roku życia nie posiadało umiejętności czytania i pisania. Z kolei stosunkowo niska stopa życiowa, szczególnie rodzin robotniczych i chłopskich oraz części rodzin drobnomieszczańskich, w porównaniu z zamożniejszymi krajami europejskimi, wynikająca z niskich zarobków, powodowała, że czasopisma nie mogły się stać artykułem pierwszej potrzeby. Sytuacja ta uległa zmianie w końcu lat trzydziestych, kiedy to pojawiła się tzw. tania prasa, umożliwiająca jej nabywanie szerokim warstwom społecznym¹.

W porównaniu do czasów zaborów, w latach międzywojennych, pomimo istnienia czynników ograniczających rozwój prasy, następował jej szybki wzrost tak w odniesieniu do liczby pojawiających się nowych tytułów, jak i wielkości nakładów. Wydawano wówczas czasopisma: codzienne, polityczne, popularne, katolickie i innych związków wyznaniowych, kobiece, społeczno-kulturalne, literackie, satyryczne i humorystyczne, sensacyjne, sportowe, filmowe, fachowe, naukowe, popularnonaukowe, związków zawodowych, mniejszości narodowych, dziecięce i młodzieżowe, magazyny ilustrowane².

Znaczenie periodyków ukazujących się w różnych przedziałach czasowych można postrzegać w dwóch wymiarach. Po pierwsze, dla minionych pokoleń stanowiły one środek przekazu dostarczający szeregu wiadomości odnoszących się, w zależności od typu czasopisma, do rozmaitych dziedzin rzeczywistości. Po drugie – dla współczesnych pokoleń dają możliwość zgłębiania i wzbogacania wiedzy o zjawiskach i zdarzeniach mających miejsce w przeszłości, pomagając

¹ Por. W. Władyka, *Prasa Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988, s. 93, 133; *Mały rocznik statystyczny*, Warszawa 1937, s. 29; M. M. Drozdowski, *Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Polska odrodzona 1918–1939: państwo – społeczeństwo – kultura*, red. J. Tomicki, Warszawa 1988, s. 405, 412.

² W. Władyka, *Prasa...*, s. 96–122; A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 29–307; tenże, *Prasa codzienna Warszawy w latach 1918–1939*, Warszawa 1983, s. 93–239.

niejednokrotnie wyjaśniać, dzięki zawartym w nich faktom, nierozwiązane dotąd problemy danego okresu historycznego. W tym przypadku prasę traktuje się jako źródło do badania dziejów.

O ile w okresie międzywojennym czasopiśmiennictwo rzadko było wykorzystywane do rekonstrukcji minionych wydarzeń, to po drugiej wojnie światowej zaczęło w coraz większym stopniu odgrywać rolę istotnego materiału źródłowego. W odniesieniu do badań z zakresu historii wychowania w pierwszej kolejności docenione zostały periodyki pedagogiczne, których zarówno liczba (tylko do lat siedemdziesiątych XX w. na rynku edytorskim pojawiło się blisko 1500 tytułów), jak i bogactwo tematyczne (pisma ogólnopedagogiczne, przedmiotowo-metodyczne, a także poświęcone dziecku w wieku przedszkolnym, opiece nad dzieckiem, szkolnictwu ludowemu, elementarnemu, powszechnemu, podstawowemu, specjalnemu, średniemu, zawodowemu, oświacie pozaszkolnej) dawały możliwość odkrywania przeszłości teorii i praktyki wychowawczej. Z czasem podjęto kwerendy wykraczające poza obszar prasy pedagogicznej. Jednym z impulsów w tym zakresie było podjęcie kilka lat temu projektu badawczego, który miał na celu „odkrywanie” w całej przestrzeni czasopiśmienniczej tych periodyków, które mogą stać się przydatne w badaniach nad minioną rzeczywistością edukacyjną. W drugim tomie trzyczęściowego cyklu³ wydanego na ten temat w 2010 r. jego redaktorzy pisali: „Inne pole poszukiwań naukowych, nie do końca jeszcze wyzyskane przez badaczy historii wychowania, stanowi czasopiśmiennictwo niepedagogiczne, w którym podnoszono zagadnienia oświaty, edukacji i wychowania. Chodzi tu nie tylko o periodyki dla kobiet, dzieci i młodzieży czy uczniowskie, bo te w dużej mierze zostały już dostrzeżone i docenione, ale przede wszystkim o pisma codzienne, społeczno-kulturalne, społeczno-polityczne, medyczne czy wyznaniowe”⁴.

Rezultatem kontynuacji poszukiwań nad prasą traktowaną jako źródło do badań nad dziejami oświaty i wychowania jest kolejny cykl trzech publikacji, którego niniejsza książka stanowi tom drugi. Rozpoczyna go praca dotycząca wydawnictw ciągłych XIX i początków XX w., kończy zaś opracowanie odnoszące się do zawartości czasopism drugiej połowy wieku XX i początków XXI w.⁵

Oddawana do rąk Czytelnika publikacja posiada trzyczęściową strukturę, która wyznaczona została zakresem problematyki podejmowanej na łamach różnych typów czasopism, ukazujących się w dwudziestoleciu międzywojennym. W części pierwszej zatytułowanej *Z problemów teorii i praktyki wychowawczej* zamieszczono wyniki badań dotyczące: wychowania obywatelskiego w katolickiej doktrynie wychowawczej na łamach „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego” (Aldona Zakrzewska), wychowania spółdzielczego propagowanego

³ *Czasopiśmiennictwo XIX i początków XX wieku jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2010; *Czasopiśmiennictwo okresu Drugiej Rzeczypospolitej jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2010; *Czasopiśmiennictwo drugiej połowy XX wieku jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2010.

⁴ *Czasopiśmiennictwo okresu Drugiej...*, s. 6.

⁵ *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013; *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą drugiej połowy XX i początków XXI wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013.

w „Młodym Spółdzielcy” (Elżbieta Magiera), wychowania do sportu w periodyku „Wychowanie Fizyczne” (Agnieszka Pawluk-Skrzypek), problematyki ekologiczno-wychowawczej w czasopiśmie „Ochrona Przyrody” (Edyta Wolter), udziału społeczno-kulturalnych i pedagogicznych wydawnictw periodycznych w wypracowywaniu i upowszechnianiu ideologii wychowawczej sanacji (Krzysztof Jakubiak), wychowania do życia w trzeźwości dzieci i młodzieży w prasie abstynenckiej (Izabela Krasińska, Piotr Sławiński), wartości edukacyjnych w Miesięczniku Młodzieży Szkół Średnich Dąbrowy Górniczej „Młodzi Idą...” (Jarosław Durka), biografistyki na łamach periodyków wojskowych (Jan Ryś).

Część druga nosząca tytuł *Rozważania o szkolnictwie i instytucjach oświatowych* podejmuje zagadnienia: oświaty i szkolnictwa w „Kieleckim Przeglądzie Diecezjalnym” (Katarzyna Rogozińska), szkolnictwa polskiego w jezuickim „Przeglądzie Powszechnym” (Grzegorz Michalski), nauczania i wychowania na łamach „Naszych Dróg” (Aleksandra Lubczyńska), zagranicznych inspiracji dla kultury zdrowotnej szkolnictwa polskiego w periodykach medycznych i pedagogicznych (Beata Szczepańska), doskonalenia zawodowego nauczycieli w „Szkole Specjalnej” (Krystyna Baranowicz), oświaty dorosłych w prasie samorządowej (Agnieszka Suska), szkolnictwa i edukacji średniowiecznej w czasopismach naukowych (Krzysztof Ratajczak).

Ostatnia część pod tytułem *Zagadnienia oświaty i opieki społecznej* prezentuje opracowania na temat: oświaty, wychowania i opieki nad dzieckiem w „Dzienniku Zarządu Miasta Łodzi” (Joanna Sosnowska), udziału kobiet w edukacji i opiece w ujęciu tygodnika „Bluszcz” (Teresa Gumuła), problemów pedagogicznych i oświatowych w dzienniku „Głos Koniński” (Piotr Gołdyn), oświaty Tatarów w czasopismach wydawanych przez tę grupę narodową (Urszula Wróblewska), edukowania kobiet w zakresie nienagannego sposobu bycia w świetle „Mojej Przyjaciółki” (Renata Knyspel-Kopeć), opieki społecznej w czasopiśmiennictwie warszawskim (Łucja Kabzińska), organizacyjno-prawnych zagadnień opieki społecznej w Polsce na łamach fachowych w tym zakresie periodyków (Krzysztof Kabziński).

Redaktorzy